# ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Національної академії правових наук України, завідувача кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шепітька Валерія Юрійовича на дисертацію Лісіцького Андрія Валерійовича за темою: «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 – Право**

**Ступінь актуальності обраної теми.** Дисертаційне дослідження А. В. Лісіцького «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу» виконано з надзвичайно актуальної проблематики, яке має важливе значення як для криміналістики, так і правозастосовної практики. Підпали та злочинні порушення вимог пожежної безпеки призводять до виникнення пожеж, які спричиняють значну шкоду як усьому суспільству, навколишньому середовищу, культурним цінностям, господарському комплексу, так і окремим громадянам, їх життю, здоров'ю, майну.

Особливо гостро це питання постає в сучасних умовах російсько-української війни, вчинення воєнних злочинів, у тому числі й шляхом підпалу. Автор цього дослідження справедливо звертає увагу на те, що у Кримінальному кодексі (КК) України визначено близько тридцяти складів кримінальних правопорушень, де підпал є способом їх вчинення, складовою механізму протиправної діяльності (с. 18).

Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, не було предметом окремого наукового дослідження. Нині нагальною є потреба в комплексному висвітленні цієї тематики в контексті сучасних суспільних і правових реалій, наявних особливостей розслідування кримінальних правопорушень, що враховуватиме різноманіття галузей знань та форм їх реалізації, використання яких як спеціальних є необхідним під час кримінального провадження. Окреслені обставини засвідчують актуальність дослідження обраної теми.

*Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.* Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових програм, планів, тем, зокрема: Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науковотехнічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 779-р, і Плану заходів на 2021 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 331-р. Дослідження здійснено відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року (протокол № 22), уточнено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14), зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 707, 2021 рік).

*Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження.* Дисертантом правильно визначено мету дисертаційного дослідження, яка полягає у формуванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час проведення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

В цілому, мета дослідження зумовила постановку й вирішення таких

*завдань:*1) розглянути стан наукового дослідження проблем використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 2) визначити правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань під час кримінального провадження; 3) сформулювати визначення поняття, проаналізувати зміст і форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 4) окреслити особливості використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 5) з'ясувати засади використання спеціальних знань у процесі організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 6) висвітлити специфіку використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 7) охарактеризувати особливості використання спеціальних знань під час проведення інших слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 8) встановити засади й виокремити особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

*Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження* визначено дисертантом правильно. *Об'єкт дослідження* – суспільні відносини, що виникають у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань з метою досягнення завдань кримінального провадження. *Предмет дослідження* – використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

**Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.** *Наукова новизна отриманих результатів* полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому комплексно висвітлено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування

кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають наукову новизну, зокрема, *вперше:* 1) обґрунтовано необхідність і висвітлено особливості використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу: пожежно-технічних, вибухотехнічних знань, знань з криміналістичного дослідження зброї та слідів її використання (з метою встановлення способу вчинення кримінального правопорушення); пожежно-технічних, електротехнічних, будівельно-технічних знань (під час з'ясування обстановки вчинення кримінального правопорушення); товарознавчих, економічних, екологічних знань (щодо такого елементу криміналістичної характеристики, як предмет посягання) та ін.; 2) сформовано організаційно-тактичні засади взаємодії слідчого й інших компетентних суб'єктів (інспектора з пожежної безпеки, пожежних, працівників дослідно-випробувальних лабораторій ДСНС, спеціаліста-криміналіста, спеціаліста вибухотехнічного підрозділу, інспектора-кінолога Національної поліції України, експерта Експертної служби МВС України та ін.) у процесі проведення слідчих (розшукових) дій, виконання завдань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань у різних формах реалізації; 3) обґрунтовано необхідність стандартизації проведення огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, що відповідає сучасним вимогам науки і практики, з огляду на те, що на нормативно-правовому рівні визначено обставини, які має бути зафіксовано під час огляду місця події, особливості досліджуваних об'єктів, а процес фіксації повинен відбуватися відповідно до типового бланка протоколу огляду місця події (наведеного за змістом Порядку спільних дій Національної поліції України, ДСНС та Експертної служби МВС України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами, затвердженого наказом МВС України від 24 липня 2017 року № 621, а також згідно ДСТУ ISO 21043- 2:2021 Криміналістика. Частина 2. Виявлення,

фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів), ураховуючи індивідуальні особливості об'єкта огляду; 4) сформульовано наукові положення та практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу: охоплюючи діяльність із реагування на подію; прийняття рішення про залучення спеціальних знань; визначення завдань застосування спеціальних знань; координації діяльності суб'єктів, які володіють спеціальними знаннями; використання отриманих даних; організації залучення експерта та призначення судової експертизи тощо.

Окрім того, автором *удосконалено:* 1) вимоги, яким повинні відповідати спеціальні знання, що залучають до кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу (наукова обґрунтованість; практична цінність; відповідність сучасному стану розвитку науки й техніки; становлять систему знань, умінь, навичок і досвіду, набутого внаслідок їх застосування; спрямованість на забезпечення процесу доказування; використання з метою досягнення завдань кримінального провадження тощо); 2) криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, відповідно до таких елементів: предмет посягання (людина, її життя та здоров'я, будь-які речі матеріального світу); обстановка вчинення (місце, час, інші умови); спосіб підготовки, вчинення, приховування; слідова картина; особа правопорушника й особа потерпілого, з огляду на їх взаємозв'язок; 3) класифікацію форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, залежно від залучення їх результатів до доказування: процесуальна форма (залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; надання письмового пояснення спеціаліста як додатка до протоколу слідчої (розшукової) дії; надання висновку спеціаліста в кримінальних провадженнях про кримінальні проступки; залучення експерта та проведення судових експертиз; допит експерта під час судового розгляду); змішана форма, яка має довідково-консультаційний характер, результати її відображають у документах, вони підлягають додатковому оцінюванню за

критеріями належності й допустимості щодо можливості визнання отриманих документів як джерела доказів (висновки ревізій, акти перевірок; акти про пожежу, звіти про причини виникнення пожежі, складені спеціалістом з дослідження пожеж); непроцесуальна форма (експресдослідження слідової інформації; перевірка за криміналістичними обліками й інформаційно-довідковими базами; усні консультації спеціаліста; використання власних спеціальних знань слідчим, дізнавачем, прокурором, суддею, захисником); 4) організаційно-тактичні завдання, які має бути виконано під час огляду місця події в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а саме які полягають у: пошуку осередкового конуса за слідами, залишеними вогнем на вертикальних і горизонтальних поверхнях; зіставленні ознак осередку з особливостями конструкції та роботи устаткування, якостями речовин і матеріалів, які застосовують у технологічному процесі; перевірці стану засобів автоматичного виявлення та гасіння пожежі; застосуванні всіх наявних можливостей щодо виявлення та вилучення предметів-носіїв доказової інформації тощо; 5) криміналістичні рекомендації щодо проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, зокрема криміналістичних (трасологічна; вибухотехнічна; технічна експертиза документів; матеріалів, речовин і виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів, полімерних матеріалів, нафтопродуктів і паливномастильних матеріалів, спиртовмісних сумішей); експертиза зброї та слідів й обставин її використання тощо); інженерно-технічних (пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; інженерно-транспортна; оцінно-будівельна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; інженерно-механічна); товарознавчих (машин, обладнання, сировини; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння); судово-медичної експертизи.

У дисертації *дістали подальшого розвитку:* 1) наукові положення щодо стану дослідження засад використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, у яких визначено актуальні питання для першочергового опрацювання, зокрема необхідність дослідження воєнних злочинів, вчинених шляхом підпалу, як результату

збройної агресії РФ на території України; 2) правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань під час кримінального провадження, які мають комплексний характер і представлені у вигляді таких груп законів України й підзаконних нормативно-правових актів: мають загальний характер і стосуються безпеки життєдіяльності всіх громадян; регламентують діяльність суб'єктів, які формують засади безпеки життєдіяльності й пожежної безпеки держави та її громадян; регулюють діяльність компетентних суб'єктів досудового розслідування, які залучені до кримінального провадження за фактами розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; регламентують діяльність суб'єктів, які використовують спеціальні знання в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; 3) криміналістичні рекомендації щодо формування протоколу огляду місця події та додатків до нього в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Акцентовано на необхідності вирішення проблемного питання, яке полягає в тому, що власне форму й вимоги до планів, схем, графічних зображень у КПК України не визначено. Обґрунтовано доцільність унормувати ці питання, окреслити в кримінальному процесуальному законодавстві загальні вимоги до додатків протоколу слідчої (розшукової) дії; 4) криміналістичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, шляхом залучення спеціаліста до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит, обшук, і формуванням переліку виконуваних завдань; 5) напрями розвитку теоретико-методологічних і правових засад типових судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, зокрема: вивчення закономірностей формування та розвитку зареєстрованих видів судових експертиз, розширення їх можливостей; зміцнення основи теорії судової експертизи; напрацювання та вдосконалення засобів, методів і методик експертної діяльності; розроблення програмного забезпечення судових експертиз тощо.

Враховуючи викладене, слід наголосити, що дисертація А. В. Лісіцького є значущою як з позицій науки, так і з точки зору практичної діяльності щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях. Публікації повністю висвітлюють та вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

**Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.** Є підстави вважати, що результати дисертаційного дослідження А. В. Лісіцького характеризуються теоретичною та практичною значущістю, а сформульовані в ньому пропозиції сприяють підвищенню ефективності використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Матеріали та висновки наукового дослідження використовуються у:

– *правозастосовній діяльності* – задля вдосконалення досудового розслідування шляхом використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, підвищення ефективності судово-експертного забезпечення (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 13 грудня 2022 року; акт впровадження Експертної служби МВС України від 10 лютого 2023 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування кримінальних правопорушень», підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції, судових експертів Експертної служби МВС України та інших категорій практичних співробітників, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 06 лютого 2023 року).

**Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій**, сформульованих у дисертації визначається

методологічною основою проведеного дослідження. Спираючись на сучасні погляди щодо пізнання соціальних явищ, дисертант використав низку методів пізнання обраної проблематики: формальної логіки; спеціально-правовий, історико-правовий, системно-структурний, системного аналізу, статистичний, соціологічний). Відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, в дисертації зазначено, які саме методи використано під час підготовки кожного з підрозділів дисертації.

Достатній ступінь обґрунтованості та достовірності висновків підтверджується і достатньою *емпіричною базою дослідження*. Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Експертної служби МВС України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Офісу Генерального прокуратура, Державної судової адміністрації України за 2018–2022 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 90 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося підрозділами Національної поліції України протягом 2018–2022 років (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України, ч. 2 ст. 194 КК України, ч. 2 ст. 252 КК України, ст. 270 КК України, ст. 294 КК України); 42 акти про пожежу, складені працівниками ДСНС протягом 2018–2022 років; 30 висновків експертів Експертної служби МВС України, 23 висновки експертів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України за результатами проведення пожежно-технічної та інших видів експертиз; результати анкетувань 103 слідчих, 45 спеціалістів-криміналістів Національної поліції України. Емпіричні дослідження проводили в усіх регіонах України. Використано власний практичний досвід автора на різних посадах наглядово-профілактичної діяльності й оперативного реагування ДСНС та захисника в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення та висновки дослідження оприлюднено у 7 доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів: «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Ірпінь, 30 жовтня

2020 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 19 листопада 2020 року), «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти» (м. Київ, 18 лютого 2021 року), «Правовий дискурс» (м. Черкаси, 12 жовтня 2021 року), «Інновації в криміналістиці та судовій експертизі» (м. Київ, 25 листопада 2021 року), «Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти» (м. Ірпінь, 20 травня 2022 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 25 листопада 2022 року).

**Оцінка змісту та завершеності дисертації.** Структура дисертації відповідає поставленим автором перед собою завданням. Робота відповідає логіці наукового пошуку, зорієнтована на розкриття визначеної мети дослідження.

*Структура та обсяг дисертації.* Робота містить вступ, три розділи, що мають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (186 найменувань на 22 сторінках) і шість додатків на 55 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 298 сторінок, із них основний текст – 204 сторінок.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, окреслено емпіричну базу дослідження, зазначено відомості про апробацію результатів дослідження та практичне значення його результатів, публікації автора та структуру дисертації (с. 18-31).

**У першому розділі дисертації «Теоретико-правові засади дослідження використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу»** автором приділено увагу стану наукового дослідження щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; окреслено правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, та використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; визначено поняття, зміст і форми використання спеціальних знань

під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу (с. 32-87).

Необхідно погодитися з позицією дисертанта, що на сьогодні питання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, не було предметом окремого наукового дослідження (с. 38). І враховуючи ситуацію в Україні ці напрацювання повинні відповідати сьогоденню. Заслуговує на увагу те, що й автор на цьому акцентує увагу. Так, він вказує, що для того щоб наукові та навчально-методичні напрацювання відповідали вимогам часу, відображали характеристику реального рівня злочинності, пропонували ефективний інструментарій протидії їй, такі дослідження мають ґрунтуватися на вивченні сучасних практичних джерел. Зокрема, до основних із них належать: дані, отримані правоохоронними органами під час виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу або які пов'язані з виникненням пожеж; відомості, отримані оперативним шляхом і які мають орієнтуючий характер; статистичні дані й матеріали аналізу кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, які розслідують або щодо яких є рішення суду; результати експертних досліджень; результати судового розгляду кримінальних справ; матеріали, отримані під час проведення наукових досліджень, відомості, отримані із засобів масової інформації, тощо (с. 39).

Позитивне враження і підтвердження актуальності дослідження справляє позиція автора щодо збройної агресії росії проти України. Так, автор зазначає, що значні збитки шляхом застосування підпалу завдають житлу й іншому майну громадян України… Щодо кожного кримінального правопорушення, вчиненого шляхом підпалу, і передусім щодо воєнного злочину має бути реалізовано завдання кримінального судочинства, покарано винних і відшкодовано збитки (с. 41).

Дисертантом приділена значна увага правовим засадам розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Так, автором розглянуто нормативно-правові акти, що регламентують розслідування

кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань у кримінальному провадженні можуть бути умовно об'єднані в такі групи залежно від регулювання правовідносин: 1) закони України й підзаконні нормативно-правові акти, які мають загальний характер і стосуються безпеки життєдіяльності держави та її громадян; 2) закони України й підзаконні нормативно-правові акти, які стосуються діяльності суб'єктів, що формують засади безпеки життєдіяльності та пожежної безпеки України. Такі нормативно-правові акти передусім регулюють діяльність ДСНС, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України (у структурі ДСНС), а також центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, громадських організацій та інших суб'єктів, повноваження, завдання та обов'язки яких визначені Кодексом цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року; 3) закони України й підзаконні нормативно-правові акти, які стосуються діяльності підрозділів Національної поліції України, компетентних суб'єктів досудового розслідування, що залучені до кримінального провадження щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із підпалами, відповідно до підслідності, визначеної КПК України; 4) закони України й підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність суб'єктів застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, використання отриманих результатів з метою досягнення завдань кримінального провадження (стор. 56-57).

На підставі узагальнення кримінальних проваджень та результатами опитування виокремлено та узагальнено завдання щодо залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій: надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи); викладення в додатках до протоколів письмових пояснень, підготовки стенограм, аудіо-, відеозаписів процесуальних дій; використання пояснень спеціаліста і його допомоги під час судового розгляду кримінальних проваджень тощо.

Окремо заслуговує на увагу те, що автором звернута увага на проведення попередні (експрес) дослідження спеціалістами. Автор зазначає, що проведення попередніх (експрес) досліджень переважно відбувається під час проведення огляду місця події. Об'єктами попереднього дослідження є майже всі можливі джерела криміналістично значущої інформації. У кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу, це сліди горіння (попіл), паливно-мастильні матеріали та їх залишки, сліди рук, ніг, знарядь злому, транспортних засобів, труп людини, тварини чи його частини. З метою ефективного проведення експрес-досліджень, застосовують засоби криміналістичної техніки та їх комплекси, а також можливості пересувних криміналістичних лабораторій (с. 83).

**У другому розділі дисертації «Використання спеціальних знань для вирішення організаційно-тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу»** розкрито використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; визначено особливості використання спеціальних знань у процесі організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу (с. 94-146).

Представляє науковий інтерес позиція автора щодо залучення спеціальних знань у різних формах і з різних галузей знань, що дає змогу виконати низку завдань під час формування елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Зокрема:

1) під час з'ясування характеру предмета посягання – використовують як спеціальні: а) товарознавчі знання (з метою встановлення розміру матеріальної шкоди, заподіяної власнику шляхом пошкодження його майна внаслідок пожежі); б) економічні знання (задля документального підтвердження нестачі товарно-матеріальних цінностей, основних засобів на виробництві після факту пожежі); в) екологічні знання (з метою визначення впливу пожежі на навколишнє природне середовище, наслідків і заподіяних збитків; визначення екологічних наслідків, заподіяних навколишньому природному середовищу

внаслідок ведення бойових дій та/або застосування військової техніки й озброєння; визначення розміру збитків від забруднення навколишнього природного середовища, пошкодження або знищення об'єктів тваринного та рослинного світу за таких умов);

2) з метою характеристики обстановки вчинення кримінального правопорушення – використовують як спеціальні: а) пожежно-технічні знання (для установлення механізму й осередку пожежі; діагностування: горючого середовища та динаміки горіння, взаємодії джерел запалювання з горючим середовищем, причинового зв'язку між вибухом і пожежею; причин виникнення пожеж з ознаками підпалу; причинового зв'язку виникнення пожежі з протипожежним станом об'єкта; діагностування механізму виникнення та розвитку пожеж, установлення їх технічних причин; оцінювання результатів пожежогасіння); б) електротехнічні знання (задля з'ясування стану електромережі й електрообладнання, причини виникнення аварійних режимів унаслідок перетворення електричної енергії у теплову тощо); в) будівельно-технічні знання (з метою встановлення технічного стану будівлі до й після пожежі та відповідності нормативним вимогам конструктивних елементів споруди; відповідності нормативним вимогам будівельних матеріалів);

3) для з'ясування способу вчинення кримінального правопорушення – використовують як спеціальні: а) вибухотехнічні знання (під час дослідження вибухових пристроїв (факту вибуху вибухового пристрою на місці події; визначення виду вибуху; визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та його потужності; установлення здатності пристрою викликати вибух і можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо); установлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і привела його в дію); б) знання з криміналістичного дослідження зброї та слідів її використання.

Використання спеціальних знань із цієї галузі стало вкрай актуальним в умовах воєнного стану, ведення бойових дій на території України з відсічі збройної агресії РФ. Зокрема, це використання спеціальних знань під час

дослідження гранатометів і ствольної артилерійської зброї, установлення їх належності до вогнепальної або реактивної зброї, визначення їх типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва), способу виготовлення і придатності для використання за призначенням. Ідеться про гранатомети реактивні та нереактивні, міномети, артилерійські гармати, а також протитанкові ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, зенітно-ракетні комплекси тощо;

4) з метою визначення слідової картини події – використовують як спеціальні: трасологічні знання (з метою дослідження слідів рук і ніг людини, її взуття; слідів рукавичок, одягу людини, слідів пошкоджень на об'єктах, слідів нашарувань на об'єктах; дослідження знарядь, агрегатів, інструментів, холодної зброї та залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами, дослідження слідів знаряддя та інструментів; дослідження слідів транспортних засобів; дослідження замикальних і контрольних засобів тощо); знання з криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів (дає змогу встановити в складі речовини, які зазнавали впливу високих температур (вивчають лакофарбові матеріали, пластмасу, гуму, метали та сплави);

5) з метою встановлення та вивчення особи потерпілого і правопорушника – використовують як спеціальні: а) судово-медичні знання (за наявності потерпілих): встановлюють причину й час настання смерті чи ступінь ушкоджень здоров'я, причини таких наслідків; б) психологічні знання (з метою дослідження індивідуально-психологічних особливостей, рис характеру, провідних рис особистості підозрюваного; мотивотворчих чинників психічного життя і поведінки; емоційних реакцій та станів; закономірностей перебігу психічних процесів, рівня їхнього розвитку й індивідуальних її властивостей); в) психіатричні знання (за наявності сумнівів щодо осудності підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, можливості, з огляду на стан психічного здоров'я, брати участь у слідчих (розшукових) діях або судовому засіданні) (с. 117-120).

Дисертант, сформувавши систему та класифікацію гарантій, доводить, що спеціальні знання застосовують комплексно й системно, не обмежуючись

наведеним вище типовим переліком, у процесуальних і непроцесуальних формах. Під час формування криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, використання спеціальних знань є обов'язковим, адже сприяє пізнанню події кримінального правопорушення та є підґрунтям подальшого ефективного досудового розслідування та судового розгляду.

**У третьому розділі дисертації «Використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу»** зосереджено увагу на використанні спеціальних знань під час проведення огляду місця події в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Також розглянуто основні засади використання спеціальних знань під час проведення інших слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Крім цього, приділена увага важливій формі використання спеціальних знань – проведенню судових експертиз (с. 147-205).

Дисертант справедливо наголошує, що огляд місця кримінального правопорушення, вчиненого шляхом підпалу, проводять за загальними процесуальними та організаційно-тактичними правилами, які сформовано за змістом навчально-методичних праць. Однак цей вид огляду має низку особливостей, які зумовлені способом підпалу, місцем пожежі, характеристикою постраждалого об'єкта, спричиненими збитками, залишеною слідовою картиною (с. 148).

Значну увагу приділено організаційно-тактичним завданням огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, до яких А. В. Лісіцький відносить: 1) пошук осередкового конуса за слідами, залишеними вогнем на вертикальних і горизонтальних поверхнях; 2) зіставлення ознак осередку з особливостями конструкції та роботи устаткування, якостями речовин і матеріалів, що застосовують у технологічному процесі; 3) перевірка стану засобів автоматичного виявлення та гасіння пожежі; 4) застосування всіх наявних можливостей щодо виявлення та

вилучення предметів й інших носіїв доказової інформації: електропроводка зі слідами пошкодження ізоляції, короткого замикання; електронагрівальні прилади, зразки дерев'яних конструкцій з найвищим ступенем термічного впливу, пожежного сміття, ґрунту в районі розміщення передбачуваного осередку пожежі, ємності з рештками легкозаймистих речовин, засоби підпалу тощо (с. 152).

Важливими є положення, які вкладено в підрозділі 3.1. щодо сучасного програмного забезпечення «3D Свідок» та можливість його використання під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених шляхом підпалу. Як відмічає автор, однією з ефективних програм є програма «3D Свідок». Це програмне забезпечення розроблено для реконструкції місць злочинів, пожеж і дорожньо-транспортних пригод. Завдяки сучасним 3D технологіям слідчий, прокурор, експерт, суддя зможуть миттєво перенестися на місце кримінального правопорушення та побачити реконструкцію місця події на власні очі. Тривимірні моделі можуть замінити собою звичайні фотографії. «3D Свідок» – програмне забезпечення 3D візуалізації, розроблене спеціально для правоохоронних органів, має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. На відміну від інших програм, «3D Свідок» дає змогу відтворити місце злочину в трьох вимірах з будь-якої точки, автоматично створювати в режимі реального часу прогулянку на місці події та зберігати її як відеофільм (с. 161).

Автором звернута увага на те, що залежно від конкретних обставин провадження, як свідків під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, може бути також допитано: судового медика; фахівців у галузі пожежної безпеки; працівники ДСНС України; спеціалісти-криміналісти (с. 179).

Окремо, автором приділена увага обшуку, де ним звернута увага на те, що обираючи тактику залучення спеціаліста до обшуку, слід ураховувати цілу низку обставин (вид обшуку, об'єкт обшуку, мету обшуку, ситуацію слідчої (розшукової) дії тощо) (с. 182-183).

Отже, виходячи з аналізу основної частини дисертації, можемо дійти висновку, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була

досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею. Матеріали дисертації достатньо відображені в наукових публікаціях автора. Дисертація підготовлена державною мовою, до її оформлення принципових зауважень у офіційного опонента немає.

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 186 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди.

**Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача**. Вивчення змісту дисертації свідчить і про окремі положення, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту. Зокрема:

1. За змістом підрозділу 1.3. «Поняття, зміст і форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу» автор обґрунтовує необхідність і висвітлює особливості використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу: пожежно-технічних, вибухотехнічних знань, знань з криміналістичного дослідження зброї та слідів її використання (з метою встановлення способу вчинення кримінального правопорушення); пожежно-технічних, електротехнічних, будівельно-технічних знань (під час з'ясування обстановки вчинення кримінального правопорушення); товарознавчих, економічних, екологічних знань (щодо такого елементу криміналістичної характеристики, як предмет посягання); трасологічних знань, знань із криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів (для висвітлення слідової картини події); судово-медичних, психологічних та психіатричних знань (з метою дослідження особи правопорушника й особи потерпілого). Вказані висновки знайшли відображення за змістом наукової новизни, рубрика «вперше» (с. 25-26 дисертації). Однак, здобувачу варто було використати і комплексний підхід, з'ясувавши особливості використання спеціальних знань з різних галузей (за умови їх поєднання) для встановлення як окремих елементів

криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, так і з метою формування відповідної цілісної криміналістичної характеристики.

2. У роботі серед системи загальнонаукових та спеціальних методів, здобувач визначає використання такого як «порівняльно-правовий – під час вивчення норм матеріального та процесуального права, наукових категорій, визначень і підходів», (с. 24 дисертації). Позитивно оцінюючи використання даного методу, варто було б розширити межі порівняльно-правового дослідження, проаналізувавши й практику провідних світових та європейських держав щодо окреслених питань, на підставі вивчення іноземного досвіду сформувати пропозиції для вітчизняної правозастосовної практики.

3. Характеризуючи емпіричну базу дослідження, автор серед джерел називає такі як «статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Експертної служби МВС України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), Офісу Генерального прокуратура, Державної судової адміністрації України за 2018–2022 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 90 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювалося підрозділами Національної поліції України протягом 2018–2022 років та ін. ….» (с. 24-25 дисертації). Вбачається, що здобувач вказав не всі емпіричні джерела, які використав під час роботи над дослідженням, адже наприклад, на с. 75 дисертації здобувач обґрунтовує свої висновки, посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини (рішення ЄСПЛ у справі «Пічугін проти Росії» (джерело 179 списку використаних джерел (Case of Pichugin v. Russia, 6 June 2017)). Використання практики ЄСПЛ збагачує зміст дисертації та підвищує достовірність отриманих висновків.

4. За змістом підрозділу 3.1. «Використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу», а також у положеннях наукової новизни, у рубриці «дістало подальший розвиток», здобувач акцентує увагу на

необхідності вирішення проблемного питання, яке полягає в тому, що власне форму та вимоги до планів, схем, графічних зображень у КПК України не визначено. Обґрунтовано доцільність унормувати ці питання, окреслити в кримінальному процесуальному законодавстві загальні вимоги до додатків протоколу слідчої (розшукової) дії (с. 29, с. 161 дисертації). Вважаючи проблему актуальною, автору не варто обмежуватися лише констатацією даного факту, а слід було б запропонувати шляхи вирішення проблемної ситуації, надати обґрунтовані пропозиції до кримінального процесуального законодавства.

Однак, підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що вказані дискусійні положення водночас підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики та **не впливають** на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

**Відсутність порушень академічної доброчесності.** У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Лісіцького Андрія Валерійовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

**Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.** Дисертаційна робота Лісіцького Андрія Валерійовича «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Лісіцький Андрій Валерійович, на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження

ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

**Офіційний опонент:**
**завідувач кафедри криміналістики**
**Національного юридичного університету**
**імені Ярослава Мудрого,**
**доктор юридичних наук, професор,**
**Заслужений діяч науки і техніки України,**
**академік Національної академії**
**правових наук України** **Валерій ШЕПІТЬКО**

Підпис проф. Шепітька В.Ю.
засвідчую

Вчений секретар Людмила Лебідь